Inhoud

Voorwoord 7

Proloog: De staat van de natuurbescherming 11

1 Rede, ratio en romantiek
Over de relatie staat en natuurbescherming

Van New Forest tot Yellowstone 17
Het maatschappelijk contract 31
De iconische strategie: natuurlijk erfgoed 40

2 Vrijheid als verworvenheid
Over de relatie burger en natuurbescherming

Van Volkswagenbus tot VUT 47
Over lid worden en lidwoorden 55

3 Een verlopen contract
Over de relatie staat en burger

Uit de markt geprijsd 67
Naar een nieuw contract 75

Epiloog: De staat van de natuur 93

Voorwoord

Soms is de wandeling net zo leuk als de bestemming. Dat was ook het geval bij het tot stand komen van dit essay. Meerdere malen hebben wij Tom Bade als groep of afzonderlijk gesproken over het essay dat hij op eigen initiatief aan het schrijven was. Ook hebben wij actief commentaar gegeven op de tekst.

Het was een mooie maar onverwachte reis. Tom had bij deze reis – enigszins tot onze verbazing, want wij kennen hem – behoefte aan een klankbord van mensen uit de natuurbescherming, maar wel op enige afstand. Dat hij voor ons koos als gidsen op zijn wandeling, schrijven we toe aan onze status van gepensioneerden; ondanks alle activiteiten die wij nog ontplooien, hebben we een 'beschouwende grondhouding' die Tom zocht.

De bestemming is overigens ook prachtig. Het is namelijk niet alleen een mooi essay geworden, maar het is vooral ook een betoog dat stemt tot nadenken over de fundamenten van onze natuurbescherming. Het is een essay met een andere dynamiek dan die van de dagkoersen, zoals die tegenwoordig ook vaak de agenda van de natuurbescherming – gewild of ongewild – beheersen.

Het gaat dus niet over verdienmodellen, of biobased economy of subsidies. Nee, het verhaal dat wordt beschreven gaat over het ontstaan van de natuurbescherming nu bijna 200 jaar geleden en wat wij daarvan zouden kunnen leren.

Daarbij kiest hij als verrassende – en terechte – invalshoek dat het vreemd genoeg de staat was die natuurbescherming initieerde. Het begon namelijk allemaal in 1870 met het oprichten van Yellowstone National Park door een jonge eenheidsstaat genaamd 'de Verenigde Staten'. De inspiratie kwam van natuurliefhebbers maar de daad was een overheidshandeling.

De vraag die zich dan voordoet, is wat de staat heeft bewogen om een nationaal park in te richten? Dat is zeer terecht in tijden waarin ook ten aanzien van de bescherming van natuur en landschap de rol van de overheid ter discussie staat. Daarmee komt ook direct de vroegere, huidige en toekomstige relatie tussen staat, burger en natuurbescherming in zijn volle omvang naar voren in dit verhaal.

Met deze vraag als startpunt heeft Tom Bade een aantal afzonderlijke stukken geschreven die onderling samenhangen, maar ook afzonderlijk kunnen worden gelezen. Met een vlotte pen en een soms pijnlijk scherp randje, zoals we dat van hem gewend zijn. Dat alles neemt niet weg dat alles wat hier beschreven wordt van zeer groot belang is, in een wereld die op dit moment volop in beweging is en een politieke en bestuurlijke dynamiek kent die als gevolg hiervan even dynamisch als onvoorspelbaar is.

De wandeling is net zo leuk als de bestemming. Dat gold voor ons voor de begeleiding. Maar het resultaat mag er zijn en wij zouden van onze zijde graag zien dat de lezer het boek ziet als de wandeling en dat de bestemming is gelegen in de praktische toepassing van de inzichten die hier aan het papier zijn toevertrouwd. Dat is dringend nodig, want de staat van de natuur vereist meer dan ooit de inspanning van ons allemaal.

Jules Iding, oud gedeputeerde Noord-Brabant
Chris Kalden, oud directeur Staatsbosbeheer
Eric van der Bilt, oud directeur Stichting Het Drentse Landschap

PROLOOG

De staat van de natuurbescherming

Een land zonder natuur, daar kunnen we ons weinig bij voorstellen. Een land zonder natuurbescherming misschien nog wel. Daar zijn er genoeg van in deze wereld en dat komt de kwaliteit van het bestaan in een land veelal niet ten goede. Als we het hebben over een 'land', dan hebben we het natuurlijk eigenlijk over een 'staat'. Maar wat is eigenlijk een staat? Definities zijn er in overvloed, maar wat we allemaal kunnen zien is: een staat heeft een volk, een vlag, een volkslied en vaderlandsliefde (niet zelden te veel en dat geeft dan weer problemen). Een staat heeft ook een overheid die de regels stelt, de grenzen bewaakt en het economisch en maatschappelijke verkeer regelt.

Nederland is sinds 1848 een 'gedecentraliseerde eenheidsstaat', hetgeen betekent dat de overheidstaken in beginsel door een zo dicht mogelijk bij de burger staand bestuursorgaan worden uitgevoerd. Dus liever, de provincie dan het rijk en liever de gemeente dan de provincie als regulerende en toezichthoudende overheid. Natuurbescherming hoort steeds minder bij de taken die zo dicht mogelijk bij de burger moeten

worden uitgevoerd. Natuurbescherming zien we tegenwoordig namelijk steeds minder als een taak voor de overheid. Het is een taak van terreinbeheerder, boeren en burgers met een tuin. Voor zover we deze verantwoordelijkheid wél zien, dient óók de natuurbescherming zo laag mogelijk binnen de overheidskolom te worden vormgegeven. Maar liever nog leggen we het dus neer bij maatschappelijke organisaties en – sinds de jaren negentig – ook bij private partijen.

In dit essay gaan wij nader in op de vraag waarom de overheid zich tegenwoordig steeds minder ziet als de hoeder van natuur en landschap. Binnen het mantra dat in bestuurlijke gremia sinds de jaren tachtig opgang doet – minder overheid en meer markt – lijkt dat een logische zaak. Natuurbeheer is geen 'core business' van de overheid. Het is echter wel van groot belang te weten dat de natuurbescherming niet ontstond in de vrije markt en zelfs niet in het maatschappelijke middenveld. Nee, het waren in het midden van de 19e eeuw de nationale overheden die de eerste natuurgebieden aanwezen, en wel als nationaal park. De natuurbeschermingsorganisaties ontstonden pas dertig tot vijftig jaar later. En de markt is 150 jaar later nog steeds niet voornemens om fiks te investeren in ontwikkeling en bescherming van natuur.

Het is tegen deze achtergrond allereerst van groot belang om te doorgronden wat de beweegredenen voor de overheden destijds waren om met natuurbescherming aan de gang te gaan. Dit vooral om anno 2016 te begrijpen hoe wij deze overheid kunnen (blijven) motiveren om actief bij dragen aan de

bescherming van natuur en landschap, en dat bij voorkeur iets steviger dan heden het geval is.

Aan de andere kant is het ook van groot belang dat de georganiseerde natuurbescherming minder afhankelijk is van de overheid. Dit laatste heeft alles te maken met onze analyse dat grote delen van het takenpakket van de natuurbescherming nooit tot het takenpakket van de rijksoverheid zullen behoren, of in ieder geval niet heel enthousiast en voortvarend door haar zullen worden opgepakt. Daartoe behoren met name de ecologische opgaven.

Want volgens het betoog dat volgt op de komende bladzijden is de staat van de natuurbescherming namelijk nooit een staat geweest met een ecologische agenda. Het was altijd een staat met een iconische, symbolische en maatschappelijk bindende agenda, waarin natuur een symbool was voor vrijheid, schoonheid, eenheid of andere gelijkwaardige termen. Dat was zo, dat is zo en zal zo blijven.

De wetenschap dat de staat geen ecologische maar een iconische agenda heeft, is echter geen beperking, het is juist een kans. Het is een kans voor een nieuw maatschappelijk contract tussen de staat en de natuurbescherming, maar ook tussen natuurbescherming en bevolking en tussen bevolking en staat. Bij een dergelijk nieuw maatschappelijk contract kunnen alle partijen veel winnen, want de staat van de georganiseerde natuurbescherming is – wereldwijd, en zelfs in Nederland – nog te zwak om zelfstandig en zelfs in samenwerking met de burgers een adequate bescherming

van natuur en landschap te garanderen. Daar hebben we de overheid voor nodig.

Maar die moeten we dan wel op een juiste manier aanspreken en betrekken. Iets dat nu niet het geval is. Staat en georganiseerde natuurbescherming staan met regelmaat tegenover elkaar, bijvoorbeeld in het geval van Vogelbescherming die de staat aanklaagt voor haar gebrekkige weidevogelbeleid. Omgekeerd wordt het brede maatschappelijke draagvlak dat bestaat voor natuurbescherming door de overheid te weinig erkend en door de natuurbescherming te weinig ingezet. Dat laatste is overigens wel dringend noodzakelijk, want de staat van de natuur is ronduit slecht.

Ten behoeve van het nieuwe maatschappelijke contract moet wel het concept van de democratische eenheidstaat worden afgestoft, want dat is de lijn waarlangs we tot elkaar moeten komen. Dat zal zeker reuring geven want alles wordt nu internationaal 'opgelost'. Deze aanpak biedt wederom vooral kansen voor de natuurbescherming, want daarmee sluit zij aan op belangrijke maatschappelijke ontwikkelingen in binnen- en buitenland. Eén ding staat echter vast: het maatschappelijk contract tussen staat en natuurbescherming moet worden herschreven. Op de komende bladzijden staat in een ouverture in drie delen beschreven waarom en hoe we deze uitdaging moeten oppakken.